

שמות פרק יח

א וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹּהֵן מִדִּין חֹתֵן מֹשֶׁה
אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ
כִּי הוֹצִיא ד' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם.

1. "וישמע יתרו כהן מדין חתן משה" – מדוע תיארה התורה מי היה יתרו? והלוא כבר נודע כי יתרו היה "כהן מדין"¹ ו"חתן משה"²!?
2. "את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו" –
א. מה מוסיפה ההדגשה שיתרו שמע את 'הכול'? מדוע לא די לומר 'את אשר עשה אלהים'?
ב. מדוע נאמר "למשה ולישראל עמו"? והלוא משה רבנו בכלל ישראל הוא.
ג. מדוע לא די לומר 'למשה ולישראל', לשם מה נוספה המילה "עמו"?
3. "כי הוציא ד' את ישראל ממצרים" – מה מקומן של מילים אלו? והלוא לכאורה כלולות הן במה שיתרו שמע: "את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו"³.
4. מדוע בתיאור הראשון "את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל" מוזכר שם 'אלהים' ואילו בתיאור השני "כי הוציא ד' את ישראל ממצרים" מוזכר שם הוי"ה דווקא?

"וישמע יתרו"

"וישמע יתרו" – כידוע לא רק יתרו שמע את אשר עשה הקב"ה לישראל בהוציאו אותם מארץ מצרים. העולם כולו שמע: "שמעו עמים ירגזון חיל אחז ישבי פלשת. אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמגו כל ישבי כנען"⁴. אולם בניגוד לכולם, השמיעה של יתרו הביאה אותו לידי החלטה מעשית – "מה שמועה שמע ובא"⁵. החידוש בשמיעת יתרו הוא, שהיא גרמה לו לעשות שינוי מהפכני בחייו – להשתייך בפועל לאמת האלוקית ולהצטרף לעם ישראל. המילים "כהן מדין" מדגישות שאף על פי שהיה בעל מעמד נכבד⁶, כוהן – ראש הדת בארץ מדין⁷, לא נמנע מלעשות מהפך רדיקלי בחייו ולאבד את כל כבודו ומעמדו הרם. יכולתו של "כהן מדין" לבצע שינוי מהותי ויסודי כל כך נבעה מהיותו "חתן משה". **הקשר החי למשה רומם אותו** להיות מסוגל לדבוק באמת בכל לבבו, נפשו ומאודו. וכך בלשון האלשיך הקדוש:

"למדנו כמה מעלות טובות למתחבר לצדיק.

כי הלא כמה וכמה שמעו... לא שתו לב... להתגייר

¹ שמות ג א, ב טז.

² שם ב כא.

³ אור החיים על הפסוק: "למה הוציא הכתוב פרט זה של הוצאת ישראל ממצרים מכלל כל אשר עשה, ועוד כי הוא עיקר כל אשר עשה, ולא היה צריך לפרשה".

⁴ שמות טו יד-טו.

⁵ רש"י לפסוק א.

⁶ אברבנאל שמות ג א: "שר וגדול אדוני הארץ".

⁷ חזקוני שמות ב טז: "ראש כומרים של מדין היה".

אך אמור מעתה... אין זה רק [אלא] להיותו חותן משה,
כי בהתחברות אליו נדבק בד"8.

מה שמע יתרו?

"את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו כי הוציא ד' את ישראל ממצרים" – אילו הייתה התורה משמיטה את המילה "כל" וכותבת רק 'את אשר עשה אלהים למשה ולישראל' היינו מבינים ששמע את אוסף הסיפורים, ריבוי הניסים, האותות והמופתים שקרו למשה ולישראל. אולם הכתוב "את כל אשר עשה" מורה כי יתרו נפגש גם עם הסדר האלוהי הכללי של האירועים.⁹ הוא ראה דרכם מהלך אחד, בניין חיים אחד שיוצא אל הפועל. מהו?
"כי הוציא ד' את ישראל ממצרים" – אומר הנצי"ב:

"היינו לפרסם כבודו והווייתו יתברך בעולם"¹⁰.

לעומת שם 'אלהים' המבטא את הטבע ואת סדר השתלשלות האירועים, שם הוי"ה מבטא את המגמה האלוהית של המציאות, את נשמתה החורזת את כל כוחות הטבע¹¹ ומרוכזת בעם ישראל. יתרו לא רק הבין כי הניסים הם גילוי תוקף שלטונו המוחלט של הקב"ה על הטבע וניהול ההיסטוריה, אלא התוודע אף למגמה המסותרת בכל אשר אירע, לתוכן הקודש החבוי בניסים:
"כי הוציא ד' את ישראל ממצרים" – מטרת כל הניסים הייתה ליצור את עם ישראל במתכונת אלוהית למען שמו – "עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו"¹². הוא הבין שהניסים חשפו את **סגולתם האלוהית העל-טבעית של ישראל** – 'כי אל חי בקרבם' ואת **ייעודם** הגדול להנחיל לעולם את האמת האלוהית, אשר גילוייה בעולם הוא נשמת אפה וכל תוכנה של אומה זו.

מתוך כך נבין גם מדוע נאמר: "וישמע יתרו כהן מדין חתן משה את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו". דרך כל הניסים הבין יתרו שעם ישראל איננו עם רגיל אלא עם של ד'. ההנהגה הניסית מבטאת את הממד העל-טבעי שבו, את אופיו הטהור והאידיאלי הגובר על הטבע. יתרו קלט את תכונת חייו העמוקה של עם ישראל ובאמצעותה נפגש עם האמת הפנימית של עצמו ושל המציאות כולה – עם שם ד' אשר הוא תוכן כל העולם וסיבת קיומו. יתרו אף התוודע לכך שהקב"ה עושה ניסים למשה לבדו כשם שהוא עושה לעם ישראל בכללותו. הרי משה רבנו עמד פעמים רבות מול פרעה החפץ לכלות את ישראל ואת כל הופעת תוכן הקודש בעולם ולא אונה לו שום רע. מכאן הוא למד על מדרגתו העליונה והכלל-ישראלית של חתנו, כמשתמע מפירוש רש"י:

"למשה ולישראל – שקול משה כנגד כל ישראל"¹³.

⁸ אלשיך לפסוקים א-ב.

⁹ על משמעותה הכוללת של המילה "כל" עיין למשל נ' גאל-דור, מתוך הסנה א' עמ' 214. נ' גאל-דור, צמח דוד עבדך תשע"א עמ' 123; תשפ"ד עמ' 120.

¹⁰ העמק דבר לפסוק א ד"ה כי הוציא ד'.

¹¹ אורות הקודש ג' עמ' כג.

¹² ישעיהו מג כא.

¹³ רש"י לפסוק א.

יתרו הבין שמדרגת חייו של משה רבנו מבטאת את קומת חייה של האומה הישראלית כולה ולכן הוא זוכה לניסים כמוה.

- ב ויקח יתרו חתן משה את צפרה אשת משה אחר שלוחיה.
ג ואת שני בניה אשר שם האחד גרשם כי אמר גר הייתי בארץ נכריה.
ד ושם האחד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה.
ה ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל משה אל המדבר אשר הוא חנה שם הר האלהים.

1. "ויקח יתרו חתן משה את צפרה אשת משה אחר שלוחיה" –
א. "ויקח... ויבא... אל משה אל המדבר" – מדוע לא די היה לתאר כי יתרו בא עם ציפורה ובניה למשה ויש לציין גם "ויקח"?
ב. מדוע בקבוצת פסוקים זאת מוזכר עוד פעמיים שיתרו הוא "חתן משה"? ובכלל לאורך כל הפרק מוזכר כינוי זה שלוש עשרה פעמים.
ג. לשם מה יש לציין שציפורה היא "אשת משה", וכי טרם נודע הדבר?
ד. מה מובן הביטוי "אחר שלוחיה"? ומדוע לא תיארה התורה את שילוחיה כשהתרחשו, ושומעים על כך רק כבדרך אגב בפרשת יתרו?
2. מדוע פירטה התורה כאן את שמות בניו של משה ואת הנימוקים לקריאת שמותיהם?
3. "ואת שני בניה" – לשם מה ציינה התורה את מספרם הידוע של הבנים?
4. "שם האחד גרשם... ושם האחד אליעזר" – מדוע לא כתוב: "שם האחד... ושם השני" כפי שבדרך כלל כתוב במקרא?¹⁴
5. על גרשום נאמר: "כי אמר גר הייתי בארץ נכריה" ואילו על אליעזר נאמר: "כי אלהי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה".
א. מדוע רק בשמו של גרשום נאמר "כי אמר"?
ב. מדוע אמר משה "גר הייתי" בלשון עבר בעודו גר בהווה, ואילו "אלהי אבי בעזרי" בלשון הווה על אף שכבר הצילו מחרב פרעה?
ג. מדוע רק בשמו של אליעזר מוזכר שם אלוהים אך לא בשמו של גרשום?¹⁵
ד. מדוע הולדת אליעזר וקריאת שמו אינן מתוארות בכתוב, כפי שמתוארות הולדת גרשום וקריאת שמו?¹⁶
6. "ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל משה" – מדוע לא נאמר "ויבואו אל משה" בלשון רבים וממילא היה נחסך הפירוט: יתרו, אשתו והבנים?
7. "אל משה אל המדבר אשר הוא חנה שם הר האלהים" –

¹⁴ שמות א טו, במדבר יא כו, רות א ד ועוד.

¹⁵ השווה לבראשית מא נא-נב.

¹⁶ שמות ב כב.

- א. מה מוסיף התיאור "אל המדבר"? וכי טרם נודע כי משה וכל ישראל מצויים במדבר?!
- ב. מה החשיבות בתיאור חניית משה?
- ג. מדוע "הר האלהים" נזכר בסוף הפסוק ויוצר מבנה תחבירי משובש לכאורה, שממנו יכול להשתמע שאף "הר האלהים" חונה – "אשר הוא חנה שם הר האלהים"?

"ויקח יתרו... את צפורה"

"ויקח יתרו חתן משה את צפורה אשת משה אחר שלוחיה" – תיאור הלקיחה מלמד שבהליכה אל משה הייתה ליתרו כוונה של עילוי המציאות והשלמתה¹⁷.

"ויקח יתרו חתן משה את צפורה אשת משה" – יתרו בא אל משה מתוך הקשר המשפחתי המבטא את עומק הקרבה הנפשית שחש יתרו כלפיו¹⁸. אומר היכלי יקר':

"הביא למשה את אשתו כדי שתדור אצלו

כתפארת אדם לשבת בית כדת משה וישראל"¹⁹.

מתוך הכרה ברוממות מעלתו האלוהית של משה לוקח יתרו את צפורה ובניה להשיבם אליו כדי שחיי משה יופיעו בשלמות תפארתם.

עוד מובא בפירוש האלשיך הקדוש:

"ויקח את צפורה – למה? שהיא אשת משה"²⁰.

יתרו מחזיר את צפורה למשה מצד שהיא האישה הראויה לו, להוציא לפועל את מדרגתו הכללית והנעלה ועל כן ראוי שתשב עימו. ידע הוא ששלמות חיי משה משקפת את שלמות חייהם של ישראל, וכך תשתלם אף הופעת שם ד' על עמו.

כינויו של יתרו 'חותן משה' שלוש עשרה פעמים בפרק כמניין 'אחד' בגימטריה מלמד כי רק הזיקה העמוקה למשה ולתורתו מסוגלת להוציא לפועל את האחדות האמיתית שביסוד הבריאה – את הקשר ההרמוני החי שבין כל חלקיה.

"אחר שלוחיה" – החזקוני מעיר:

"אלמלא מקרא זה לא היינו יודעים ששלחה משה [לבית אביה במדיין],

אך היינו סבורים שהיתה עמו"²¹.

¹⁷ תנחומא בחוקותי ג: "אין לשון 'ויקח' אלא לשון עילוי". סדר אליהו רבה פ"ו: "עמד [יתרו] ועשה דבר גדול מעצמו שנאמר 'ויקח יתרו חותן משה וגו' ואת שני בניה".

¹⁸ עיין גם נ' גאל-דור, מתוך הסנה א' 93-95.

¹⁹ כלי יקר לפסוק ב.

²⁰ אלשיך לפסוק ב.

²¹ חזקוני לפסוק ב.

היינו יכולים לחשוב כי ציפורה ובני משה היו עימו במצרים, כיוון שהתורה תיארה את הליכתם יחדיו ממדיין למצרים²². רק עכשיו, לאחר יציאת מצרים, כשיתרו מחזיר את ציפורה למשה אנו שומעים שהוא שילחה. כך יצרה התורה רושם שציפורה ובני משה היו עימו במצרים על אף שבפועל היו בבית יתרו במדיין. ללמדנו כי על אף שציפורה שהתה בבית אביה היא "היתה עמו". רושם זה מבטא את מעלת זיווגם של משה רבנו וציפורה. מתוקף קדושת שליחותו של משה רבנו לגאול את ישראל הנתונים במצרים הנוראים של הגלות, לא יכול היה להתמסר לבניין ביתו הפרטי. שילוחה של ציפורה לבית אביה נבע מתוקף תפקידו הכללי של משה. ציפורה קיבלה זאת באהבה מתוך הזדהות מוחלטת עם שליחותו האלוהית. היא המשיכה להיות "אשת משה" העומדת מאחוריו, מתפללת להצלחתו ומצפה לישועת ד' על עמו ונחלתו בכל נימי נפשה ובכל מאודה. וכך מבואר בפירוש הנצי"ב:

"שהיא היתה אשת משה אחר שלוחיה.

שלא הסיחה דעתה ממנו אף על גב ששלחה"²³.

משה וציפורה היו יחדיו, מחוברים ומדובקים בנשמותיהם ובמגמת החיים האחת של קדושת שם ד' בעולמו, אף על פי שנפרדו באופן מעשי. המרחק לא השפיע עליהם, היא המשיכה להיות נפעלת מכוחו והוא פועל מכוחה. "היינו סבורים שהיתה עמו" – כי זו הייתה האמת שבעומק המציאות.

"ואת שני בניה"

כפי שהתבאר בפרשת שמות²⁴, שמות בניו של משה רבנו מבטאים שתי תקופות מרכזיות בחיי אביהם: תקופת הגרות שבה היה מנותק מאחיו; תקופה שהחלה עם גדילתו בבית פרעה והמשיכה במדיין, והתקופה שבה הוא מופיע בתור גואלם של ישראל ומושיעם. האירוע המסמן את המעבר בין שתי התקופות הוא מעמד הסנה.

כמבואר שם, מסכת חייו של משה איננה של אדם פרטי אלא מגלמת את מסכת חייו של עמו: גלות בארץ נוכריה וגאולה ממנה, ותוכן זה משתקף בשמות הבנים. בדברי משה כשנולד גרשום: "גר הייתי בארץ נכריה" לא מוזכר שם ד':

"רבי אלעזר המודעי אומר: בארץ נכריה – נכר י-ה"²⁵.

משה רבנו נמצא בסביבה המנוכרת לי-ה, בעולם אלילי, שכולם בו עובדי עבודה זרה – "איך נשיר את שיר ד' על אדמת נכר"²⁶. הייתה זו תקופה של 'הסתר פנים' שבה לא זכה משה לשום גילוי אלוקי ובמקביל גם בני עמו במצרים המשיכו להיאנק תחת עול השעבוד עד כי אפסה תקוותם

²² שמות ד כ: "ויקח משה את אשתו ואת בניו וירקבם על החמר וישב ארצה מצרים".

²³ העמק דבר לפסוק ב.

²⁴ נ' גאל-דור, מתוך הסנה א' עמ' 100-99.

²⁵ מכילתא דרבי ישמעאל יתרו – מסכתא דעמלק פרשה א ד"ה ואת שני.

²⁶ תהלים קלז ד.

להינצל ממנו²⁷. בקריאת שמו של גרשום כתוב בפרשתנו: **"כי אמר** גר הייתי בארץ נכריה" – משה יכול היה לומר זאת, לבטא במילים את מצב הגרות כי זו הייתה המציאות הגלויה. על אף 'הסתר הפנים' ידע משה שתקופה זו היא זמנית ונועדה להכשיר את צמיחת קומת הגאולה בשלמותה. על כן אמר **"גר הייתי"** בלשון עבר כשעודנו גר; הגרות נחשבה אצלו כברת חלוף.

לעומת זאת, כשאליעזר נולד לא כתוב 'כי אמר'; משה לא יכול היה לומר בפה מלא **"אלהי אבי בעזרי"** אף על פי שהקב"ה כבר הצילו מחרב פרעה²⁸, כיוון שהגאולה עדיין לא הייתה המציאות הגלויה ומשה רבנו עדיין היה שרוי על אדמת נכר. אף על פי כן, בלידת אליעזר כבר חש משה במעמקי אישיותו את קץ הגלות, את ישועת ד' ההולכת וקרבה כאילו כבר הייתה זו המציאות בפועל ולכן נאמר **"אלהי אבי בעזרי"** בלשון הווה.

"ויקח יתרו חתן משה את צפרה אשת משה אחר שלוחיה ואת שני בניה" – למרות שברור מאליו שמדובר בשני בנים, התורה מציינת זאת כיוון שהבנים מייצגים שתי מדרגות שונות, נבדלות זו מזו, ולכל אחת חשיבות בפני עצמה. לפיכך גם לא נאמר **"שם האחד... ושם השני"** כי **"שני"** מבטא משניות²⁹, אבל בניו של משה אין האחד עיקרי והשני טפל לו, אלא כדברי המלבי"ם:

"כל אחד מהבנים לפי הוראתו... אחד ומיוחד בפני עצמו"³⁰.

מהן המדרגות השונות והמיוחדות של הבנים?
כשגרשום נולד כתוב רק **"ותלד [צפורה] בן"** ולא נאמר **"ותהר"** כפי שמוזכר בדרך כלל בלידת בנים במקרא. והנצי"ב מבאר:

"לא כתיב 'ותהר' כלשון המקרא כל פעם..."

משום שהיתה בחורה ולא היתה ניכרת בעיבורה"³¹.

בלידת גרשום לא היה ניכר שציפורה בהיריון, הריונה היה נסתר כיוון ששיקף את מדרגת המציאות שכלפי חוץ לא נראתה שום התפתחות, אבל במעמקיה הלכה והתרחמה מדרגת הישועה וקידוש השם בהארתם השלמה. גרשום מייצג באישיותו את תהליך התרחמות הישועה **במעמקי** המציאות. לעומת זאת, אצל אליעזר לא רק שהרינו אינו מוזכר אלא אף הולדתו אינה מתוארת בכתוב. זאת מפני שבאישיותו הוא מבטא את מדרגת המציאות העתידית השלמה והמתקנת שעדיין לא ניתן להיפגש עימה בתוך מצרי העולם הזה וסיבוכיו. מדרגתו שייכת לתחיית המתים, להיטהרותה המוחלטת של המציאות מטומאת המוות כפי שהיא אצורה בפרשת פרה אדומה³².

²⁷ חזקוני שמות ב כג. עיין נ' גאל-דור מתוך הסנה א עמ' 103-102.

²⁸ שמות ד יט: **"ויאמר ד' אל משה במדין לך שב מצרים כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך"**.

²⁹ עיין למשל נ' גאל-דור, מתוך הסנה א' עמ' 33.

³⁰ מלבי"ם לפסוק ד.

³¹ העמק דבר שם.

³² תנחומא תקת ח: **"רבי אחא בשם רבי יוסי בר חנינא אמר: בשעה שעלה משה למרום שמע קולו של הקב"ה יושב ועוסק בפרשת פרה אדומה הלכה בשם אומרה: רבי אליעזר בני אומר: עגלה בת שנתה ופרה בת שתים. אמר משה לפניו: רבש"ע! העליונים ותחתונים שלך הן ואתה אומר הלכה בשמו של בשר ודם? אמר לו: צדיק אחד עתיד**

"ויקח יתרו... ואת שני בניה אשר שם האחד גרשם... ושם האחד אליעזר" – שמותיהם של הבנים המוזכרים בפסוק חושפים סיבה עמוקה שבשלה יתרו לקחם. הוא לקחם מצד שביטאו את מדרגת אביהם שהיה מלא באמונה בוודאותה של הגאולה על אף 'הסתר הפנים' (גרשום), וכוסף להוביל את המציאות אל מדרגתה העתידית ותיקונה השלם (אליעזר). לפיכך אשת משה ובניו ראויים שיהיו עימו, ושלמות מדרגת משה תרומם אף את האומה כולה ששלמות מדרגתו תופיע בה.

"אשר הוא חנה שם"

"ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל משה אל המדבר" – שאלנו מדוע לא די לומר 'ויבואו אל משה' וכבר היה מובן מי בא. אלא שיש מקום להבין ש"בניו ואשתו" המתוארים כאן אינם בני משה הנזכרים לעיל, אלא בני יתרו ואשת יתרו שכן הנושא בפסוק הוא יתרו³³. אומנם יתרו לקח את ציפורה ובניה אך גם את בני ביתו שאף הם חשו זיקה עמוקה לבני ישראל ורצו להשתייך אליהם.

"אל המדבר" – המדבר הוא מקום תוהו אשר אין שם מים וגם אינו מקום זרע, דגן ותירוש. תיאור המדבר משקף את גודל הקרבתם של יתרו ובניו ביתו, אשר עזבו את כל טובות העולם הזה כדי לדבוק בחיי הקודש הטהורים שבאומה הישראלית. כך בפירוש רש"י:

"אל המדבר – אף אנו יודעין שבמדבר היה, אלא בשבחו של יתרו דבר הכתוב

שהיה יושב בכבודו של עולם ונדבו לבו לצאת אל המדבר מקום תוהו

לשמוע דברי תורה"³⁴.

"אשר הוא [משה] חנה שם" – פעולת החנייה מסמנת המתנה, אי-תזוזה, אי-עשייה וסבילות. לפיכך, התיאור "אשר הוא חנה שם **הר האלהים**" מורה על נפעלותו המוחלטת של משה רבנו "מהר האלהים", דהיינו מרצון ד' ודברו³⁵. נוסף על כך, התורה התנסחה באופן שממנו עשוי להשתמע שאף "הר האלהים" חונה כדי ליצור זהות מוחלטת בין משה ל"הר האלהים". משה רבנו הוא כל כולו הופעת דבר ד' בעולם בלא שום התערבות של שכל ורגש אנושיים³⁶. נפעלותו הגמורה מ"הר האלהים" היא המעיין הפנימי המנביע את נכונותו של יתרו ובניו לבוא "אל המדבר". ענוותנותו המוחלטת של משה מפני הציווי האלוקי משפיעה על יתרו ובניו לבוא "אל המדבר". מסירות נפש עצומה להשתייך לעם ישראל ולחיים האלוקיים. משה רבנו ה"חנה" – המודרך אך

לעמוד בעולמי ועתיד לפתוח בפרשת פרה אדומה תחלה. רבי אליעזר אומר: עגלה בת שנתה ופרה בת שתים. אמר לפניו: רבון העולמים! יהי רצון שיהא מחלצי. אמר לו: חייך שהוא מחלצך הדא הוא דכתיב: 'ושם האחד אליעזר'."

³³ שפתי כהן לפסוק ה (על פי הזוהר הקדוש): "ויבוא יתרו חותן משה ובניו – בנין דיתרו ואשתו – אשתו דיתרו". הכתב והקבלה לפסוק ה.

³⁴ רש"י לפסוק ה.

³⁵ בדומה לכך עיין על משמעותה של חניית יצחק בנחל גרר נ' גאל-דור, פחד יצחק ב' תשע"ד עמ' 130-131; תשפ"ה עמ' 120-121.

³⁶ עיין משך חכמה לפרשת שמיני ד"ה ויותר בזה, המבאר את מעלת משה ואהרן באמצעות משל האומנת והאם שהם כצינור טהור להשפיע את דבר ד' לעם בלי שום נגיעה פרטית כלל.

ורק על פי מגמות הקודש העליונות, מרומם את המציאות למפגש חי עם מקורה האלוקי שאליו
היא כוספת: "אל משה אשר הוא חנה שם הר האלהים".